

GÖÇ VE EĞİTİM İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME: SURIYELİ ÇOCUKLARIN EĞİTİM GEREKSİNİMİ VE OKULLAŞMA SÜREÇLERİNDE KARŞILAŞTIKLARI GÜÇLÜKLER AN EVALUATION OF THE RELATIONSHIP OF IMMIGRATION AND EDUCATION: EDUCATION NEEDS OF THE SYRIAN REFUGEE CHILDREN AND CHALLENGES OF EXPOSED DELAYS IN SCHOOLING PROCESSES

Tahir Emre GENCER*

Öz

Bireylerin, ailelerin ve toplumların gönülsüz yer değiştirmeleri, insan hayatını dramatik biçimlerde etkiler. Ülkelerinde yaşanan savaş nedeniyle yerinden edilmişliğin, savaşın ve göçün yarattığı pek çok olumsuzluğu yüklenerek göç yollarına düşen Suriyeli vatandaşlar, gerek göç öncesinde gerekse de göç yollarında ve yeni ülkeye kabul süreçlerinde pek çok riske maruz kalabilmektedirler. Bu süreçlerden en fazla zarar gören gruplar arasında ise çocuklar ilk sırada yer almaktadır. Pek çok açıdan risk altında bulunan Suriyeli çocukların kayıp nesillere neden olmaması ancak ihtiyaçlarının karşılanması ile mümkündür. Bu ihtiyaçların en önemlilerinden biri ise çocuğun eğitim hakkı kapsamında eğitim gereksinimidir. Bu çalışma, savaşın ve göçün en travmatik süreçlerine tanıklık etmiş Suriyeli çocukların, Türkiye’deki eğitim süreçlerinin önündeki engelleri görünür kılmayı ve bu sorunlara okul sosyal hizmeti perspektifi ile çözüm önerileri sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göç - Eğitim İlişkisi, Okullaşamama, Suriyeli Çocukların Eğitimi, Okul Sosyal Hizmeti.

Abstract

The involuntary relocation of individuals, families and societies, dramatically impacts human life. Syrian citizens who have been displaced due to many disadvantages caused by war, displacement and migration caused by the war in their countries are exposed to many risks both before the migration and during the migration process and in the process of admission to the new country. Among the groups that suffered the most from these processes, children are in the first place. Syrian children, who are at risk in many respects, do not cause lost generations but only by meeting their needs. One of the most important of these needs is the need for education within the child's right to education. This study aims to make visible the obstacles in front of the education processes in Turkey and to propose solutions to these problems with the perspective of school social work, for Syrian children who witnessed the most traumatic processes of war and migration.

Keywords: Immigration and Education, Non-Schooling, Education of Syrian Children, School Social Work.

1. Giriş

*Bir çocuk, bir öğretmen,
bir kitap ve bir kalem dünyayı değiştirebilir.
-Malala Yusufzay-*

Ülkelerinde başlayan iç karışıklık ve savaş nedeniyle 21. yüzyılın dünya gündemine en büyük mülteci sorunu olarak düşen Suriyeli vatandaşların göç sorunu, kuşkusuz günümüzün en önemli sosyal sorunları arasında yer almaktadır. UNCHR (2017)¹ verilerine göre, bu güncel sorunla birlikte, 2011 yılından beri, toplam 5 milyon 380 bin Suriyeli vatandaşın ülkelerini terk etmek zorunda kaldığı ve göç eden nüfusun yaklaşık (% 47,5’ unun) 2 milyon 555 bininin çocuk olduğu ifade edilmektedir. Verilerden anlaşılacağı üzere, sorunun salt göç sorunu olmadığı, aynı zamanda büyük bir mülteci çocuk sorunu olduğu dikkat çekmektedir. Suriyeli vatandaşların, en fazla göç ettiği ülkeler sıralamasına bakıldığında ise yaklaşık 3 milyon 320 binlik Suriyeli nüfusu ile Türkiye’nin ilk sırada² yer aldığı, Türkiye’deki toplam Suriyeli nüfusunun (% 45’ inin) 1 milyon 500 bininin Suriyeli çocuklardan oluştuğu bilinmektedir.

İlk zamanlarda geçici bir göç hareketi olarak algılsa da, Suriye’deki savaşın uzaması ile birlikte seyri değişen bu göç hareketi, sadece 3 milyon 320 bin Suriyeli vatandaşı değil, aynı zamanda, ülkemiz açısından önemli bir göç deneyimini ve pek çok sorunu da beraberinde getirmiştir. Yaşam umutlarını, sınırlar ötesinde arayan yaklaşık bir buçuk milyon Suriyeli çocuğun, bu süreçlerde, ekonomik, psikososyal

* Arş. Gör., Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Sosyal Hizmet Bölümü, Anadolu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, tahiremregencer@gmail.com

¹ Nüfus verileri, UNCHR (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği) nin, 16 Kasım 2017 tarihli resmi verilerinden elde edilmiştir.

² Türkiye’den sonra en fazla Suriyeli göçü alan ülkeler ise sırasıyla; Lübnan, Ürdün, Irak ve Kahire’dir.

ve kültürel olmak üzere pek çok riskle baş etmek zorunda kaldığı bilinmektedir. Savaştan kaçarak daha iyi yaşam koşulları için göç yollarına düşülmüş olsa da, durumun pek öyle olmadığı aksine göç edilen ülkelerde dil, din, ırk, kültür, gelenek ve sosyo-ekonomik durum gibi farklılıkların, uyum süreçlerini olumsuz etkilediği görülmektedir.

Biyo-psiko-sosyal bir varlık olan insan üzerinde karmaşık etkileri ve izleri olan göç olgusunun hassas, savunmasız ve risk altındaki çocuklar üzerindeki etkisi, yetişkinlere göre daha hasar verici düzeylerde olabilmektedir. Ayrıca, göç süreçlerinde, kültürlerinden, geçmişlerinden ve yaşam alanlarından koparılmış olan Suriyeli çocuklar, yerinden edilmişliğin ve savaş ortamına maruz kalmanın travmatik etkilerini de taşıyabilmektedir. Suriyeli çocukları etkileyen en önemli kritik öneme sahip risklerden bir diğeri ise, eğitim süreçlerine dâhil olamama (okullaşamama) ya da eğitim süreçlerine dâhil olunduktan sonra Türk eğitim sistemine ve okullara (dil, müfredat, kültür vb. noktalarda) uyum sağlayamama ve eğitim süreçlerinden kopma (okul terk) sorunudur.

Suriyeli çocukların okullaşamama ve okul terki sorununun ardında ise cinsiyet ve sağlık (engellilik vs.) faktörlerinin yanında sosyo-ekonomik yetersizlik yaşayan ailelerin, çocuklarını aile ekonomisine destek sağlaması için çalışmaya zorlaması (yoksulluk ve çocuk işçiliği ilişkisi), okul ortamına ve kültürüne (dil, müfredat, kültür, eğitim sistemi farklılığı gibi nedenlerle) uyum sağlayamama, koordinasyon eksikliği gibi pek çok neden yer almaktadır. Suriyeli çocukların büyük bir çoğunluğunun, teorik olarak Türkiye'de devlet okullarına gidebilecekken, pratikte gidemediğini gözler önüne seren bu durum, çocuklar açısından kayıp nesillerin ortaya çıkmasına, uyum ve toplumla bütünleşme noktalarında (çocuk işçiliği, suça sürüklenme, çeteleşme, madde bağımlılığı, ihmal-istismar, çocuk yaşta evlilikler, akran zorbalığı gibi) pek çok riske neden olabilmektedir. Dolayısıyla Türkiye' de, okul çağında bulunan yaklaşık bir milyon Suriyeli çocuk, bireyi hayata ve hayatın içindeki sosyal rollere hazırlayan, kendine yetebilecek (sosyal, ruhsal, kültürel, bilişsel ve fizyolojik açılardan) tam bir iyilik hali yaratmayı amaçlayan, toplumsal kabul ve süreçlerini hızlandıran ve çocuğu toplumla bütünleştirmeye yarayan eğitim süreçlerinden yeterli düzeylerde faydalanamamaktadırlar.

Okullaşma ve eğitim süreçlerine dâhil olma, Suriyeli çocuklar açısından hayati bir önem taşımaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde, Suriyeli çocukların eğitim hakkı ve yapabilirlikleri yanında Suriyeli çocukların eğitim ihtiyacına ve yeni ülkeye uyum gereksinimine yer verilecektir.

2011 yılından beri, Türkiye' deki Suriyeli çocukları, eğitim süreçlerine dâhil edilebilmek için pek çok çalışma yürütülmüştür. Bu zaman zarfında, eğitim hakkına ve okullaşma süreçlerine erişimi engelleyen pek çok neden bulunmaktadır. Çalışmanın ikinci kısmında, Suriyeli çocukların eğitim süreçlerine erişimini desteklemeye yönelik yapılmış çalışmalar ve eğitime erişimin temelinde yatan sorunlara yer verilecektir.

Çalışmanın son kısmında ise Suriyeli çocukların eğitim süreçlerinde karşılaştıkları güçlüklerle, okul sosyal hizmeti perspektifi ile çözüm önerileri sunulacaktır.

2. Suriyeli Çocukların Eğitim Ve Uyum Gereksinimi

Ülkemizdeki statüleri (mültecilik statüsü ile tanımlanmayıp) Geçici Koruma Statüsü kapsamında tanımlanmış olan Suriyeli çocukların büyük kısmı diğer çocuklardan farklı olarak savaş ortamından gelmenin, yerinden edilmenin ve yabancı çevrelerde yaşamının vermiş olduğu pek çok sorunla mücadele etmektedir. Sığındıkları ülkelerde, sosyal adaletsizlik, aidiyet duygusu yoksunluğu, yabancılaşma, dışlanma, eski ve yeni yaşam koşulları arasındaki farklılıklar Suriyeli çocukların iç dünyalarında birçok açıdan gelişim bozukluklarına ve hasara neden olabilmektedir. Yeni bir ülkeye dâhil olma, pek çok zorluk yanında, aynı zamanda dil, din, ırk, etnisite, kültür farklılığını da beraberinde getirmektedir. Topluma yabancı olmalarından ve sosyo-ekonomik imkânsızlıklardan kaynaklı mekânsal, psiko-sosyal, kültürel ve ekonomik temelli pek çok riske maruz kalabilmektedirler. Pek çok açıdan dezavantajlı bir tablo içerisinde bulunan Suriyeli çocukları kuşatan risk faktörlerinin, kayıp nesillere neden olmaması ve BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme' nin ihlale uğramaması ancak Suriyeli çocukların gereksinimlerinin karşılanması, yapısal sorunların çözülmesi, Suriyeli çocukların aileleriyle birlikte topluma kazandırılması ve desteklenmesi ile mümkündür (Gencer & Özkan, 2017). Yeni topluma uyum sağlama süreçleri ile ilgili en önemli basamak ise kuşkusuz, Suriyeli çocukların eğitim süreçlerine dâhil olması ve okullaşmanın önündeki engellerin ortadan kaldırılması ile doğrudan ilişkilidir.

Ayrıca, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesine göre her çocuğun "yaşama, katılım, korunma ve gelişim" olmak üzere 4 temel gereksinimi ve hakkı bulunmaktadır. Her çocuk gelişebilmek için doğduğu andan itibaren, beslenmeye, uykuya, hareket edebilmeye, korunmaya gereksinim duyar. Bunların yanında çocuğun gelişim süreçleri için eğitim hakkı temel bir hak olarak tanımlanmıştır. En önemli uluslararası sözleşmeler arasında yer alan BM çocuk haklarına dair sözleşmeye göre, bu anlaşmaya taraf ülkelerdeki tüm çocukların bu haklardan eşit şekillerde faydalanmaları gerekmektedir. Bu sebeple, eğitim süreçlerinde ki

tüm hizmetlerde ve bu konularda yapılacak her çalışmada, Suriyeli çocukların da dikkate alınması gerekmektedir. Kâğıt üzerinde böyle olsa da, Seta & Theirwold (2017: 20)' e göre, maalesef güncel durumun pratikte böyle olmadığı, 6 yıldır bu konuda yapılan pek çok çalışmaya rağmen Türkiye' de okul çağındaki Suriyeli çocukların % 41' inin halen eğitim süreçlerine dâhil olamadığı (okullaşamadığı) görülmektedir. Sosyal hizmet bakış açısından hareketle, her sorunun aynı zamanda karşılanamayan bir gereksinimin sonucu olduğu hatırlanacak olursa, buradaki karşılanamayan gereksinim eğitim gereksinimi ve eğitimi sürdürülebilir kılan (eğitimin önündeki engelleri ortadan kaldıran) kaynaklardır. Eğitim hakkı BM çocuk haklarına dair sözleşme de, "gelişim hakkı içerisinde tanımlanmışken; eğitim gereksinimi Max-Neef (1991)' in İnsani İhtiyaçlar ve Giderilmesi Matrisi içerisinde ise 9 önemli ihtiyaçtan biri olan "anlama İhtiyacı" içerisinde karşımıza çıkmaktadır. Anlama ihtiyacı; doğru bilgiye ulaşım hakkını ve eğitim hakkını vurgularken (anadilde veya göç edilen ülkenin dilinde) okur-yazarlık, (ihtiyaca, kültüre ve farklılıklara duyarlı) eğitim yöntem ve politikası, kültürel yetkinliği olan öğretmenler ve iletişim politikası gibi temel öğelerin var olmasını gerektirmektedir. Anlama ihtiyacının yani eğitim gereksiniminin karşılanabileceği etkileşim ortamı ise bilgilendirici etkileşim mekanizmaları, okullar, üniversiteler, akademik gruplar, topluluklar ve aile olarak tanımlanmaktadır. Bu noktada, Max-Neef' e göre, anlama (eğitim) ihtiyacının karşılanması ise çocuğa, eleştirel bilinç, yeni fikirlere açıklık, merak, şaşırma, sezgi, disiplin, mantıklı olma, analiz etme, deneyimleme ve meditasyon gibi olumlu özellikleri kazandırmaktadır.

Çocuğun gereksinimleri birbirleriyle bir bütünlük teşkil etse de, çocuğun eğitim ihtiyacı, bireyi hayata ve sosyal rollere hazırladığı için önem arz etmektedir. Eğitim; bireyi, belli bir amaç doğrultusunda işleyen/ şekillendiren, onu hayata ve hayatın içindeki sosyal rollere hazırlayan, kendine yetebilecek ve kendini gerçekleştirebilecek (sosyal, ruhsal, kültürel, bilişsel ve fizyolojik açıdan) tam bir iyilik hali yaratmayı amaçlayan, bilgi ve beceri kazandıran, kişilik gelişimlerine yardım eden, bireyleri yetiştiren ve kapasitelerini geliştiren süreçleri içerdiği için Suriyeli çocukların gelecek hayatları ve ülkeye uyum süreçleri açısından da son derece önemlidir (Gencer, 2017:82). Bu noktada, eğitim ihtiyacının karşılanması, göçe maruz kalan (Suriyeli) çocuklar için aynı zamanda, yeni ülkeye, topluma, kurallara uyum, ülke vatandaşlığına hazırlanma ve yeni toplumla bütünleşme anlamına gelmektedir.

Sen (2004)' in yapabilirlik yaklaşımında bahsettiği üzere, buradaki bir diğer kritik nokta ise kişisel ve toplumsal faktörlerin, kişilerin yapabilirlikleri üzerindeki belirleyici etkisidir. Kişiler görünürde benzer haklara sahip görünüp eşit düzeyde imkâna, gelire ya da eşit miktarda mallara sahip de olsa; yaş farkı (çocukların özel ihtiyaçları), toplumsal normlar (kültürel ve aile içi geleneksel rol dağılımı), engellilik, farklılık gibi birçok faktör bu kişiler için birbirinden farklı imkânlar ve yaşam kalitelerine yol açabilmektedir. Bu noktada, göç ve savaş mağduru Suriyeli çocukların ihtiyaçları, mevcut buldukları nokta (bulunduğu yerden başlama ilkesi) ve kaynaklara erişim süreçlerindeki engeller ve hizmet mekanizmaları önem arz etmektedir.

3. Suriyeli Çocukların Eğitime, Eğitimin Suriyeli Çocuklara Erişim Süreçleri

3.1. Suriyeli Çocukların Eğitiminin Desteklenmesine Yönelik Süreçler

2011 yılı itibarı ile Türkiye' ye sığınmaya başlayan Suriyeli vatandaşlar, Türkiye'ye, ülkelerinde yaşanan iç savaş nedeniyle acil bir önlem olarak sığınma amacıyla gelmişlerdir. Türkiye ilk etapta kısa süreli olacağı öngörülen bu geçici durum için gerekli acil tedbirleri almış, yetkililer tarafından "misafir" olarak tanımlanan Suriyelilerin barınak, yiyecek, sağlığa uygunluk gibi temel ihtiyaçları sağlanmıştır. Açık kapı politikasıyla İlk etapta insani bir durum mülahazası ile gerçekleştirilen bu yardımlar, gelen kişilerin hukuki statüsüne veya sahip oldukları hak ve sorumluluklara bakılmaksızın doğrudan çözüme yönelik olarak sağlanmıştır. Gelinen aşamada ilk mülteci akınından itibaren yaklaşık dört yıl geçmiş ve artık çözüm çabalarının, günü kurtarmaya yönelik adımların ötesine geçmesi gerektiği anlaşılmış (SETA, 2015:28) ve daha uzun vadeli bir yasal sürecin tanımlanma gereksinimi doğmuştur. Bu noktada, Suriyeli vatandaşların mevcut hukuki statüleri (mültecilik statüsünden farklı olarak) 2014'te 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) içerisindeki Geçici koruma yönetmeliği ile düzenlenmiştir. Bir başka deyişle, Suriyeli vatandaşların ülkemizdeki hakları ve bu gruba yönelik sunulan hizmetler, geçici koruma yönetmeliği kapsamında düzenlenmiştir. Bununla birlikte, uluslararası kuruluşların fonlar ve projeler aracılığıyla pek çok konuda desteklediği hizmetler de bulunmaktadır.

Türkiye'de Suriyelilere yönelik politikalar Başbakanlık düzeyinde yönetilmektedir. Başbakanlık merkezli çalışmalarda Suriyelilerin hayatını doğrudan veya dolaylı ilgilendiren bütün konularda ilgili bakanlıklar ve kamu kuruluşları ile iş birliği yapılarak hareket edilmektedir. Burada krizin başından beri önemli bir role sahip Başbakanlık Afet ve Acil Durum Başkanlığının (AFAD) yanı sıra İçişleri Bakanlığına bağlı Göç idaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) Suriyelilerin kayıt altına alınmasında sorumlu kuruluş olarak

hizmet vermektedir. Benzer şekilde Sağlık Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının yanında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bu konuda öne çıkan kamu kurumlarıdır (Coşkun & Emin, 2016).

2011 yılından beri ülkemizde bulunan Suriyeli çocuklara sunulan eğitim hizmetleri de benzer biçimlerde şekillenmiş olup ilk günden günümüze kadar pek çok değişime tanıklık etmiştir. Pek çok konuda politika oluşturulurken, ilk etapta Suriyelilerin geri dönecekleri varsayımı üzerinden hareket edilmiştir. Bu nedenle, kısa vadeli politikalar oluşturulmuş ve planlamalar daha çok kamp ortamlarındaki Suriyeli çocuklara yönelik olarak hazırlanmıştır. Bu kapsamda, misafir olarak değerlendirilen Suriyeli çocuklara, ülkelerine geri dönecekleri düşünüldüğü için Türkçe öğretmek yerine Arapça müfredat ile (kendi müfredatları doğrultusunda) eğitim verilmiştir. Savaş sürecinin uzaması ve Türkiye’deki Suriyeli vatandaşların sayılarının günden güne artması, uzun süre eğitimsiz kalan Suriyeli çocukların ileride öngörülemez sorunlar ile karşılaşma ihtimalini ve bunun yaratabileceği riskleri akla getirmiştir. Bunun üzerine daha kalıcı çözüm arayışlarına girilmiştir.

2013 yılına gelindiğinde, Suriyeli çocukların eğitim ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik pek çok adım atılmıştır. Bu kapsamda Arapça bilen öğretmenler, okullaşma amacı, Türkçe ve mesleki eğitim kursları, Türk müfredatında eğitim-kayıt olanağı gibi uygulamalar başlatılmıştır. 26 Eylül 2013 tarihinde konu ile ilgili “Ülkemizde Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Vatandaşlarına Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri” başlıklı daha kapsamlı bir genelge çıkarılmıştır. Böylelikle MEB Suriyelilerin eğitiminde daha kurumsal bir aşamaya geçmiştir. Krizin başladığı 2011 ile birlikte gelen ilk göç akımında özellikle STK’ların öncülük ederek oluşturduğu eğitim imkânları 26 Nisan 2013 ve 26 Eylül 2013 tarihlerinde MEB’in yayımladığı genelgeler ve çeşitli faaliyetlerle yasal zeminde ele alınmaya başlamıştır (Coşkun & Emin, 2016).

2014’te 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ile Geçici koruma statüsü kapsamında eğitim hakkı elde eden Suriyelilerin eğitimlerine yönelik, MEB önceki yılda çıkardığı genelgenin kapsamını daha da genişleterek yeni bir genelge çıkarmıştır. 23 Eylül 2014 tarihinde 2014/21 sayılı “Yabancılar Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri” başlıklı bu genelge ile Suriyeli çocuklara sunulacak eğitim hizmetleri belirli bir standarda bağlanmış ve güvence altına alınmıştır. Bu kapsamda, Suriyeli çocukların devlet okulları ve geçici eğitim merkezleri denilen iki farklı okul türüne erişim hakları sağlanmıştır. Türkiye’deki eğitim hakkından ve mevcut imkânlardan yararlanabilmek için geçici koruma kaydı yaptırmak büyük bir önem arz etmektedir. Bu kayıt sonrasında verilecek geçici koruma kimlik belgesi ve bu belgenin üzerinde yer alacak yabancı kimlik numarası ile belli koşullarda, Türkiye’deki; ilköğretim, lise, üniversite, Türkçe eğitimi ve mesleki eğitim hak ve imkânlarından yararlanılmaktadır (Human Rights Watch, 2015)

MEB, Başbakanlığın koordinasyonunda Türkiye’de Suriyelilerin eğitimi konusunda en üst karar alıcı organdır. Bakanlıkta Müsteşar yardımcılığına bağlı olarak Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü altında Göç ve Acil Durum Daire Başkanlığı bilhassa Türkiye’deki Suriyeli göçmenlerin eğitimi için 2016 yılında kurulmuştur. Ülkelerinde savaş ve ekonomik şartlardan dolayı fiziksel veya psikolojik travma yaşamış, eğitimlerine ara vermiş veya hiç başlayamamış Suriyeli çocukların okullara kayıtlarının yapılması ve eğitim ortamlarına uyumlarının sağlanmasında suçlama, dışlama ve ayrıma maruz kalmamaları için öğretmenler, okul yöneticileri ve diğer personelin farkındalığın artırılması amacıyla hizmet içi eğitim verilmesi planlanmış ve bunun için okul rehberlik ve psikolojik danışma servislerinin desteğinin alınması öngörülmüştür. 2016-2017 eğitim öğretim yılında, temel eğitim çağındaki (geçici koruma altındaki Suriyeliler, uluslararası koruma altında olanlar ve son dönemde vatandaşlık hakkı almış Türkçe dil becerisi yeterli olmayan) Suriyeli öğrencilerin bakanlığa bağlı resmi ve özel okullara kayıtları konusunda daha kapsamlı çalışmalar yapılarak, Temel Eğitim Genel Müdürlüğüne bağlı okullarda valiliklerce alınacak tedbirlere rehberlik etmek üzere yol haritası 81 il valiliğine gönderilmiştir. Çalışmalar kapsamında, göçmenlik statüsüne bakılmaksızın Türkiye’de yaşayan tüm çocukların nitelikli eğitime erişimi için gerekli tedbirlerin alınması planlanmıştır. Bu kapsamda, Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü koordinatörlüğünce yürütülecek pek çok güncelleme ve düzenlemeler yapılmıştır. Bunlarda bazıları aşağıda yer almaktadır (MEB, 2016a):

- Okullarda öğrenimlerine devam eden Suriyeli öğrencilerin isteğe bağlı olarak kendi dillerini ve kültürlerini yaşatmaları amacıyla ders saatleri dışında kendi dillerinde eğitim programlarının uygulanması,
- Okullarda öğrenci artışına göre norm kadrolar güncellenerek, yeterli öğretmen ataması veya görevlendirmesinin eğitim öğretim yılı başlamadan yapılması,
- Türkçe dil becerileri zayıf olan öğrencilere yönelik ise Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğünce Halk Eğitim Merkezleri aracılığıyla Türkçe dil kursları düzenlenmesi,

-İlkokul veya ortaokul çağında uzun süre eğitimden uzak kaldıkları için akademik beceriler yönünden buldukları sınıf seviyesine göre yetersiz olan öğrencilerin sınıf seviyelerine uyumlarını sağlamak amacıyla okul ve çevre şartları da dikkate alınarak, MEB Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca günlük çalışma saatleri dışındaki zamanlarda, hafta sonu, yarıyıl ve yaz tatilinde Türkçe başta olmak üzere ihtiyaç duyulan derslerde yetiştirme kursu ve programları açılması,

-Öğrencilerin Türkçeyi yaşayarak öğrenmeleri için Türkçe dil becerisi zayıf olan öğrencilerin sınıflara dengeli dağıtılmasına özen gösterilerek, diğer akranlarıyla kaynaşmalarının sağlanması,

-Suriyeli öğrencilerin okullaşma oranlarının artırılması için yatılı bölge ortaokullarındaki boş kapasitenin kullanılması hususunda valiliklerin yerel imkanları değerlendirmeleriyle, il ve ilçe yatılılık komisyonlarınca bu öğrencilerin pansiyonlara dengeli bir şekilde yerleştirilmesi,

- Suriyeli çocukların yatılı yerleştirileceği yatılı bölge okullarının, çocukların ailelerinin buldukları şehirde olmasına dikkat edilerek gerekli sosyal ve kültürel uyum sürecinin göz önünde bulundurulması ve çocukların kaynaştırılmasına özen gösterilmesi gerekmektedir (MEB, 2016b).

3.2. Suriyeli Çocukların Eğitim Süreçlerinin Önündeki Engeller

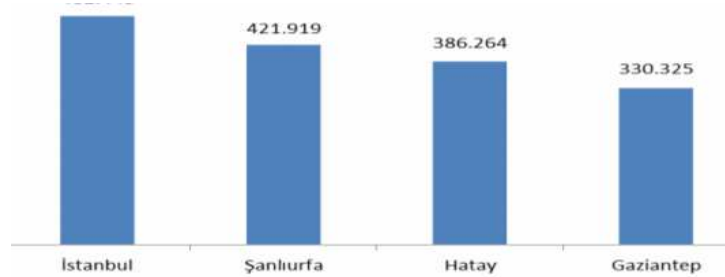
Suriyeli çocukların eğitim süreçlerine erişimlerini ve eğitim süreçlerinin sürdürülebilirliğini etkileyen pek çok faktör bulunmaktadır. Eğitim süreçleri açısından fırsat eşitsizliği yaratan bu engellere geçmeden önce, bir takım istatistikî bilgilerin verilmesi faydalı olacaktır.

Şekil 1: Geçici Barınma Merkezi İçinde Ve Dışında Kalan Suriyeliler (Seta & Theirwold, 2017: 19)

Suriyeli vatandaşların % 92' si kamp dışında, % 8' i ise kamplarda (10 ilde bulunan 23 Geçici Barınma Merkezinde) yaşamaktadır (Seta & Theirwold, 2017: 17). Dolayısıyla kamplarda sistematik olarak verilen hizmetlerden az bir kesimin yararlanabildiği, asıl (% 92' lik) nüfusun kamp dışında yaşaması nedeniyle, eğitime dair hizmetler bu nüfus dağılımına göre planlanmalıdır. Bu dağıtım ve hizmet sunumu süreçlerinde, nüfusun bölgelere ve şehirlere göre dağılımı da önem arz etmektedir.

Şekil 2: Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin En Fazla Bulunduğu Dört İl (Seta & Theirwold, 2017: 20)

En çok Suriyeli nüfusun bulunduğu iller arasında İstanbul, Şanlıurfa, Hatay ve Gaziantep bulunmaktadır (Şekil 2). Şanlıurfa, Gaziantep ve Hatay gibi illerde Suriyelilerin ülkemize gelmesinden önce de var olan derslik sorunu gelen yoğun nüfusla birlikte varlığını devam ettirmiştir. Bu sebeple özellikle Suriyeli nüfusun yoğun yaşadığı illerde mevcut eğitim ihtiyaçlarının ve kaynaklarının yeniden değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

İlk geldikleri günden günümüze kadar geçen sürede Suriyeli çocuklara sunulan eğitim hizmetleri, kamp içi eğitim, kamp dışı eğitim ve Suriyelilerin açtığı özel okullarda eğitim olmak üzere üç kategoride düşünülebilir. Kamp dışı eğitimin verildiği birimler ise Geçici Eğitim Merkezleri ve Devlet Okulları olmak üzere temelde iki çeşittir. Geçici eğitim merkezler (GEM), eğitim alanında çalışan hükümet dışı örgütler ya da doğrudan Suriyeliler veya kamplarda devlet, uluslararası ya da ulusal kuruluşlar tarafından kurulmuş olan okullardır. Bu okullarda eğitim dili ağırlıklı olarak Arapçadır ve yine ağırlıklı olarak Suriye

müfredatına göre eğitim verilmektedir. Geçici eğitim merkezlerinden Milli Eğitim Bakanlığı denetiminde olanlarda ayrıca Türkçe öğretmenleri bulunmaktadır. GEM' ler dışında hizmet veren bir diğer alternatif ise Türkçe eğitim verilen ve Türk müfredatının uygulandığı devlet okullarıdır.

Tablo 1: . Devlet Okulları Ve GEM' lere Göre Toplam Öğrenci Sayıları (Seta & Theirwold, 2017: 21)

	Okul/Merkez Sayısı	Öğrenci Sayısı
DEVLET OKULU	14,742	201,505
GEM	421	291,039
TOPLAM	15,174	492,544

Okula giden Suriyeli çocukların büyük çoğunluğu (yaklaşık % 60'ı) GEM' lerde eğitim görmektedir. Bu durumun oluşmasında, GEM' lerde derslerin bir kısmının halen Arapça verilmesi ve Suriyeli öğretmenlerin eğitimcilik yapmasının etkisi bulunmaktadır. Ancak MEB'in 2016-2017 eğitim öğretim yılı itibarıyla ana sınıfı ve birinci sınıfa başlayacak Suriyeli öğrencilerin devlet okullarına gitmelerinin zorunlu kılınması ve GEM' lerin dönüştürülmesi kararı ile devlet okuluna giden Suriyeli öğrenci sayısının artması beklenmektedir (Seta & Theirwold, 2017: 17).

GEM başına düşen Suriyeli öğrenci sayısı 753 iken devlet okullarında okul başına düşen Suriyeli öğrenci sayısı 12'dir. Suriyelilerin GEM' lere olan talebinin arkasında yatan nedenler doğru analiz edilip devlet okuluna geçişte daha fazla öğrencinin yönlendirilmesi için uyum programlarının hayata geçirilmesi gerekmektedir. Cinsiyet oranlarına göre Suriyelilerin okullaşma düzeylerine bakıldığında ise kız ve erkek öğrenci okullaşma oranlarının birbirine yakın olduğu görülmektedir. Bu oran kız öğrencilerinin yaşları büyüdükçe (ortaöğretimde) kızlar aleyhine değişmektedir. Bu durum temelde kültürel nedenlerden ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca kız öğrencilerin velilerinin çocuklarını okula gönderme konusunda pek istekli olmadığı ifade edilmektedir (Seta & Theirwold, 2017: 21)

Tablo 2: GEM' lere Görevli Öğretmenler (MEB)

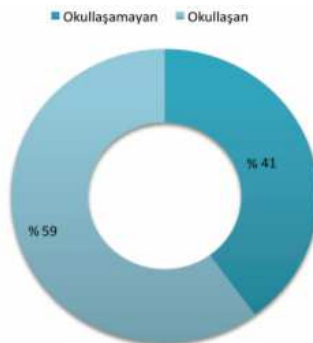
Yerel Eğitimciler	5,959
Suriyeli Öğretmenler	13,178
Diğer Personel	52
TOPLAM	19,189

GEM'lerde 13 bin 178 Suriyeli eğitici, 5 bin 959 Türkçe öğretici eğitim öğretim hizmetlerine gönüllü olarak destek vermektedir. Kasım 2016 itibarıyla gönüllü Suriyeli eğitimcilerle UNICEF ile yapılan protokol kapsamında aylık 1.300 TL teşvik ödemesi yapılmaktadır. 19 bin 700 gönüllü Suriyeli eğitici ve eğitici adayına formasyon eğitimleri verilmiş ve başarılı olanlar sertifikalandırılmıştır (Seta & Theirwold, 2017: 23).

Suriyeli çocukların okullaşabilmesi için yapılan pek çok çalışmaya rağmen, Türkiye'de halen (yaklaşık 1 milyon) okul çağındaki Suriyelilerin yüzde 41'i eğitim süreçlerine dahil edilememiştir. Bu durum, okul dışında kalan yaklaşık 450 bin Suriyeli okul çağı çocuk anlamına gelmektedir. Okullaşma sorununun İstanbul ve Ankara gibi büyükşehirlerde daha fazla olduğu ifade edilmektedir.

BMMYK (2017) kayıtlarına göre, Türkiye' de yaklaşık 1 milyon okul çağındaki bulunan Suriyeli çocuk bulunmaktadır. Okul çağındaki Suriyeli çocukların yüzde 59' u okullaşabilmiştir. Bu oranın bir önceki yıl yüzde 35 olduğu düşünüldüğünde okullaşmadaki bu artış önemli bir gelişme olarak düşünülebilir. Ancak kalan yüzde 41' in eğitim süreçlerine dâhil olamaması ciddi bir risk faktörü oluşturmaktadır. Bu oranı minimize edebilmek için eğitimin önündeki engelleri kaldıracak kapsamlı düşünülmüş çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Şekil 3: Okul Çağı Suriyeli Çocukların Okullaşma Durumu (Seta & Theirwold, 2017: 20)

Hem veliler hem de yetkililerle yapılan görüşmelerde, çocukların okullaşamamasının ardında birbiri ile iç içe geçmiş ve birbirlerini doğrudan etkileyen pek çok nedenin olduğu saptanmıştır (Seta & Theirwold, 2017: 30).

Finansman Sorunu: Eğitimde en önemli projelerden biri Avrupa Birliği (AB) ile geri kabul anlaşması kapsamında yürütülen 500 milyon avro bütçeye sahip PICTES'tir (Promoting Integration of Syrian Children to Turkish Education System). Projede 300 milyon avro Suriyelilerin eğitiminde kaliteye yönelik çalışmalara, 200 milyon avro da okul inşaatları için ayrılmıştır. MEB temsilcilerine göre bu destek Türkiye'deki mevcut okul ve derslik ihtiyacının sadece yüzde 10'unu karşılayabilmektedir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kızılay, UNICEF ve ECHO (Avrupa Sivil Koruma ve İnsani Yardım İşlemleri) iş birliğinde Suriyeli öğrenciler için okula devam şartıyla yardım sistemi kurulmuştur. Bu kapsamda ilk ödeme dönemi okula devam sağlayan 56 bin öğrenciye ödeme yapılmıştır. Suriyelilerin eğitiminin finansmanında yetkililer tarafından dikkat çekilen en kaygı verici husus ise bu konudaki desteklerin ve projelerin kısa vadeli planlanmış olmasıdır. Ancak Türkiye'nin bu konuda, daha uzun vadeli çalışmalara ve desteklere ihtiyacı vardır (Seta & Theirwold, 2017: 12).

Eğitime Erişim ve Katılım Sorunu: Veri eksikliği, kamp dışı eğitim merkezine servis olmaması, toplumsal cinsiyet ve kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesi okullaşmayı engellemektedir.

Öğretmen Sorunu: Türkiye'deki Suriyeliler arasında ne kadar öğretmen, akademisyen, pedagoğ vb. olduğu bilinmemektedir, eğitimi gruba erişilememektedir. Mesleği öğretmenlik olmayan kişilerin Arapça bilmeleri nedeniyle eğitim vermeleri büyük bir dezavantaj yaratmaktadır.

Dil Sorunu: Suriyeli Türkmenlerin dışındaki Suriyeli aileler ve çocukları çoğu Türkiye'ye gelirken hiç Türkçe bilmemektedirler. Hem kamp içinde hem de kamp dışında Suriyeli çocuklar ve yetişkinler için Türkçe eğitimi verecek yeterli öğretmen ve öğretim materyalleri bulunmamaktadır. Öğretmenler, hem Arapçayı bilmedikleri hem de yabancılara Türkçe eğitimi konusunda uzman olmadıkları için Suriyelilere Türkçe dersi verme konusunda yeterli mesleki donanıma sahip değildirler. Gerek kamplarda gerek kamp dışında Arapça bilen idari personel, eğitimci, rehberlik uzmanı, doktor sayısının azlığı, iletişim konusunda birtakım sorunlara neden olmaktadır (Human Rights Watch, 2015:18).

Koordinasyon Eksikliği: Kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları arasında koordinasyon eksikliği hizmetlerin üretilmesinde ve verimliliğinde ciddi sorunlara neden olabilmektedir. GEM' ler için uygun bina tahsisi konusunda ciddi alt yapı ve fiziksel sorunlar yetersizlikler bulunmaktadır. Ayrıca merkezi ve yerel yönetimler arasında, hizmet sunum biçimleri ve koordinasyon açısından eksiklikler görülmektedir.

Müfredat ve Öğretim Materyalleri, Fiziksel Altyapı Sorunları: Sınıf kapasitelerinin yetersiz olması, eğitim öğretim materyallerinin ve teknolojik malzemelerin eksikliği, Öğrencilerin kırtasiye ve kitap gereksinimlerinin karşılanamaması gibi sorunlar bulunmaktadır.

Yoksulluk ve Çocuk İşçiliği Sorunu: Maddi gereksinimi yüksek olan aileler, çocuklarının aile ekonomisine katkı sunması için çocuklarını çalıştırabilmektedir. Çalışma hayatına ilişkin güvencelerden yoksun kalan anne ve babalar, emeklerinin karşılığı sayılabilecek adil bir gelir elde edemedikleri için, çocuklarının getirdiği gelire muhtaç kalabilmektedirler. Bu durum çocuğun eğitim ortamından uzaklaşmasına, devamsızlık yapmasına veya okul terki gibi pek çok soruna neden olabilmektedir. Bu grup içerisinde çocuk dilenciliği oldukça yaygındır. Hatta okul içindeki çocukların müdür ve öğretmenlerinden dilendiği ifade edilmektedir.

Toplumsal Kabul ve Uyum Sorunu: Bazı Suriyeli aileler, okulda zorbalığa maruz kalacağı ve Türkiyeli sınıf arkadaşlarıyla kaynaşmakta zorluk çekeceğine dair endişelerle çocuklarını oturdukları yerlerdeki devlet okullarına kaydettirmeyebilmektedirler. Akran ilişkilerindeki önyargı, dışlanma, ayrımcılık, şiddet gibi olumsuz durumlar Suriyeli çocukları eğitim ortamlarından uzaklaştırabilmektedir.

Suriyeli çocukların eğitim süreçlerinde fırsat eşitsizliği yaratan bu olumsuzluklara ek olarak, insan Hakları İzleme Örgütü raporunda, bazı devlet okullarının Suriyeli çocukları reddettiği veya ihtiyaçlarını makul ölçüde karşılamadığı belirtilmektedir. Türkiye'nin yasal çerçeveyi Suriyeli çocukların devlet okullarına gitmesini sağlayacak şekilde değiştirmiş olmasına rağmen, Türkiye'deki bazı devlet okullarının hâlâ, kayıt yaptırmak için gerekli olmayan belgeleri talep ettiği, aileler tarafından ifade edilmiştir. Birçok ailenin ise yönlendirme eksikliği nedeniyle Türkiye'deki okula kayıt yaptırmaya usulleriyle ilgili önemli bilgilere sahip olmadığı belirtilmektedir. Ayrıca okul çağındaki çocuklardan bazılarının camiler, kayıt dışı geçici eğitim merkezleri veya hükümet dışı kuruluşlar tarafından sağlanan yaygın eğitim programlarına devam ettiği; hizmetlerden Türkiye çapında kaç çocuğun yararlandığına dair kapsamlı bir verinin bulunmadığı ve camilerdeki derslere giden çocukların velileri, bu tür programların tamamen Kur'an eğitimiye yoğunlaştığını ve genellikle ücretsiz olduğunu ifade etmişlerdir (Human Rights Watch, 2015:15).

4. Suriyeli Çocukların Kayıp Nesil Olmalarını Engellemek: Bir Okul Sosyal Hizmeti Gereksinimi

Göç eden çocuklar açısından sığınma talebinde buldukları ülkenin özellikleri kadar; gelmiş oldukları ülkelerdeki mevcut durum, geliş nedenleri ve geliş biçimleri de son derece önemlidir. Bu durum hem ihtiyaç tespiti ve kaynak analizi hem de politika oluşturma ve uygulama süreçlerinde doğru müdahalelerde bulunabilmek adına önem arz etmektedir. Ayrıca gelinen ülkenin dil, din, ırk, etnik, kültürel, sosyal, ailesel, toplumsal yapıları gibi özellikleri de toplumsal kabul ve uyum süreçleri açısından dikkat edilmesi gereken önemli faktörler arasında yer almaktadır.

Suriyeli çocukların okullaşamama ve okul terki sorununun altında pek çok neden bulunmaktadır. Bunlardan bazıları, yoksulluk, sosyo-ekonomik yetersizlik yaşayan ailelerin, çocuklarını, aile ekonomisine destek sağlaması için çalışmaya zorlaması, geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri ve sağlık (fiziksel, sosyal, ruhsal açılarından tam bir iyilik hali) özelliklerinin bozulması gibi faktörlerdir. Bunun yanında okul iklimine, ortamına ve kültürüne (dil, müfredat, kültür farklılığı gibi nedenlerle) uyum sağlayamama gibi pek çok neden yer almaktadır. Karataş ve arkadaşlarına (2016) göre, kuşkusuz sorunlar çözülebildiği, gereksinimler karşılanabildiği ölçüde çocuğun gelişimi sağlıklı ilerleyebilir. Buna karşılık çözülemeyen sorunlar arttıkça, karşılanamayan gereksinimler giderek çoğalır ve bu sorunlar daha karmaşık meselelerin alt yapısını oluştururlar.

Suriyeli çocukların büyük bir çoğunluğunun, teorik olarak Türkiye'de devlet okullarına gidebilecekken, pratikte gidemediğini gözler önüne seren pek çok araştırma verisi bulunmaktadır. Bu durum, Suriyeli çocuklar açısından kayıp nesillerin ortaya çıkmasına ve toplumla bütünleşme noktalarında (çocuk işçiliği, suça sürüklenme, çeteleşme, madde bağımlılığı, ihmal-istismar, çocuk yaşta evlilikler, akran zorbalığı, dışlanma, ayrımcılık gibi) pek çok riskle karşılaşma ihtimaline neden olabilmektedir. Nitekim eğitim sistemine dâhil olamayan Suriyeli çocuklar, eğitimin olumlu amaçlarından uzak kalmaktadırlar. Bu noktalarda, bireyi hayata ve hayatın içindeki sosyal rollere hazırlayan, kendine yetebilecek ve kendini gerçekleştirebilecek biçimlerde (sosyal, ruhsal, kültürel, bilişsel ve fizyolojik açılarından) tam bir iyilik hali yaratmayı amaçlayan, toplumsal uyum ve kabul süreçlerini hızlandıran (çocuğu toplumla bütünleştirmeye yarayan) eğitim süreçlerinden yeterli şekillerde faydalanamamaktadırlar. Oysa bu durum çocuğun gelişimsel dönemlerindeki ihtiyaçları ve hakları ile örtüşmeyen bir durumdur.

Suriyeli çocuklar, mensup oldukları ailelerinden kaynaklı geçici koruma statüsü kapsamında değerlendirilmektedirler. Fakat çocuk olmaları nedeniyle dil, din, ırk, etnisite gibi farklılıklara bakılmaksızın aynı zamanda BM Çocuk Haklarına dair sözleşme ve uluslararası çocuk koruma politikaları kapsamında tanımlanmış haklara sahiptirler. Hatırlanacağı üzere, BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye taraf olan ülkeler, çocuk haklarını, (ayırt etmeksizin) her çocuk için garanti altına almıştır. Ülkemizin BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye taraf 142 ülkeden biri olması nedeniyle, Türkiye' de (taraf ülkelerde) yaşayan Suriyeli çocuklar ve her çocuk, hukuki açıdan bu uluslararası sözleşmede yer alan (Yaşama, Koruma, Gelişim, Katılım gibi) tüm haklara sahiptir. Bu noktalarda, eğitime erişim ve eğitim ihtiyacının karşılanması ile ilgili yasal durum görüldüğü üzere çocuk lehine iken gerçek tablo maalesef olumlu veriler sunmamaktadır. Okul çağındaki 1 milyon Suriyeli çocuğun % 41' inin yani yaklaşık 450 bin Suriyeli çocuğun eğitim süreçlerine dâhil olamadığı belirtilmektedir. Çocuk refahı açısından pek çok riski akla getiren bu olumsuz veri, aynı zamanda, etkin ve kapsayıcı politikaların gereksinimini ortaya koymaktadır. Bu olumsuz tabloyu olumlu dönüştürebilmek politikalar, programlar ve hizmet sunumları ile dorudan ilişkilidir.

Bu noktada, öncelikle, göçün en travmatik süreçlerini yaşayan Suriyeli çocukların, aktif eğitim süreçlerine dâhil olabilmelerinin önündeki yapısal engelleri ortadan kaldırmak gerekmektedir. Sürece katkı sağlayacak ve Suriyeli çocukları, aile-okul-toplum işbirliğiyle biyopsikososyal açılardan tüm yönleriyle ele alarak koruyucu, önleyici, rehabilite edici ve sorun çözücü hizmetler sunacak en önemli çocuk refahı çalışma alanlarından biriyse okul sosyal hizmeti alanıdır.

Özbesler ve Duyan (2009)'a göre, okul ortamlarında ki sorunların ele alınmasında sosyal çalışma disiplini önemli bir role sahiptir. Sosyal çalışma, tıp, psikiyatri, suçluluk, yaşlılık, engellilik, yoksulluk, eğitim, aile ve çocuk refahı gibi farklı uygulama alanlarında profesyonel olarak hizmet vermektedir. Bu çalışma alanlarına paralel olarak, okul sosyal hizmeti, sosyal çalışma disiplininin özel bir uygulama alanıdır ve okul ortamlarında öğrencinin okul performansına, akademik başarısına etki eden biyopsikososyal faktörler üzerine odaklanır. Okul sosyal hizmeti, öğrencilerin içinde buldukları gelişim dönemi, aile ve yaşam koşulları nedeniyle yaşadıkları sorunların çözümü, gereksinim duyulan ihtiyaçların ve psikososyal hizmetlerin sağlanması için çalışır ve böylece eğitim etkinliklerinin başarı ile sürdürülmesi sağlanmış olur. Bu hizmetler ve destekler sağlanırken, eğitim ekibi, öğretmenler, yöneticiler, psikolojik danışmanlar, psikologlar, okul ile ilişkili kurumlar, öğrenciler ve öğrenci aileleri ile beraber çalışılır. Bu sayede, öğrencinin

biyopsikososyal gelişim süreci desteklenerek, ortaya çıkabilecek sorunların koruyucu-önleyici yollar ile engellenmesi, mevcut sorunların ise en aza indirgenmesi amaçlanır.

Duman (2016)' a göre, ise çocuğun aile içinde, okulda, sosyal çevresinde her türlü riskli durumdan korunması, sağlıklı bir ortamda yaşaması ve yüksek yararı gözetilerek yetişmesi çocuk refahı alanı içinde yer almaktadır. Çocuk refahı alanı, çocuğun korunması, bakımı, barınması, beslenmesi, eğitimi, sağlığı vb. her türlü ihtiyacını kapsayacak şekilde yapılmış olmasının yanında çocuğun toplumsal yaşama uyumlu, fiziksel ve psikolojik olarak sağlıklı ve mutlu bir birey olarak yetişmesi için de büyük önem taşımaktadır. Okul sosyal hizmeti çocuğun güvenli bir çevrede yetişmesine engel olan "riskli durumların" önceden tespit edilmesi ve ortadan kaldırılması için çalışmalar yaparak öncelikle "çocuk riskli duruma maruz kalmadan çocuğu korumayı" amaç edinmiştir. Okul sosyal hizmeti bu yönü ile sosyal çalışma mesleğinin üç işlevinden birincisi olan "koruyucu-önleyici işlevini" yerine getirerek "çocuk koruma sisteminin" önemli bir halkası olma rolünü de üstlenmektedir.

Okul sosyal hizmeti, çocuğu ve çevresini, öğrenme bariyerlerine ve risklere karşı koruyucu-önleyici bir perspektif ile ele alırken aynı zamanda çocuğun ailesi ile çalışmayı ve aileye ulaşmayı önemser. Özkan ve Kılıç (2016)' a göre, çocukların sorunlarına çözüm üretmede ve okul başarılarını artırmada sadece çocuğa değil, çocuğun ailesine ve yakın çevresine de odaklanmak gerekmektedir. Bu sayede, çocuklara ve ailelere ulaşmada önemli bir kaynak olan okullar aracılığıyla yürütülecek hizmetlerin çocuklara ve ailelere erişimi sağlanabilmekte; çocuğa ve ailesine danışmanlık yanında destekler sunulabilmektedir.

Okul sosyal hizmetinin kapsamı, müdahale ve uygulama amaçları genel olarak değerlendirildiğinde hem Suriyeli çocuklara hem de ailelerine ulaşmak ve gereksinimlerinin karşılanması açısından son derece kritik bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde, gelişmişlik öznesinin en önemli özelliği, sorunları ön görmek, risklere karşı koruyucu-önleyici önlemler almak ve çıkan sorunları çözebilmektir. Okul sosyal hizmeti, bu bakış açısını, öğrenci ve çevresi (fiziksel ve sosyal) için müdahale ve uygulamada bulunduğu tüm hizmet sunumları için benimser. Okul sosyal hizmeti, öğrencinin eğitim sistemi içerisindeki ve çocuk refahı alanındaki koruyucu-önleyici ve sorun çözücü mekanizmalarının bir nevi teminatıdır.

Yüzyılı aşkın süredir, okullardaki sosyal hizmet müdahale ve uygulama alanı olarak karşımıza çıkan okul sosyal hizmeti, aşağıda (Tablo 3' de) yer alan altmışa yakın ülkede, eğitim sistemleri ve çocuk refahı alanları arasında yerini almıştır. Pek çok farklı ülkede, çocuk refahı alanı ile eğitim sistemi içerisinde etkin biçimlerde yer alan okul sosyal hizmeti, artan öğrenci sorunlarına rağmen ülkemiz eğitim sistemi içerisinde halen yer bulamamıştır. Oysa, okul sosyal hizmeti, hem eğitim sisteminin verimli hale gelmesi hem de öğrencinin desteklenmesi ve korunması açısından günümüzün temel bir gereksinimi olarak karşımıza çıkmaktadır

Tablo 3: Okul Sosyal Hizmetinin Eğitim Sistemi İçerisinde Yer Aldığı Ülkeler (Gencer, 2017)

	Okul Sosyal Hizmetinin Eğitim Sistemi İçerisinde Yer Aldığı Ülkeler
Amerika Kıtası	Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Arjantin, Bahamalar, Jamaika, Trinidad / Tobago, Guyana, Kurasao
İngiltere ve Avrupa Kıtası	Birleşik Krallık (İskoçya, İngiltere, Kuzey Britanya, Galler), İsviçre, Fransa, Almanya, Hollanda, Avusturya, Malta, Polonya, Bulgaristan, Hırvatistan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Estonya, Yunanistan, Macaristan, Letonya, Lihtenştayn, Litvanya, Lüksemburg, Makedonya, Slovakya
İskandinavya/ Kuzey Ülkeleri	Finlandiya, Danimarka, İsveç, İzlanda, Norveç,
Avustralya ve Yeni Zelanda (Okyanusya)	Avustralya, Yeni Zelanda
Asya Pasifik Ülkeleri	Çin Halk Cumhuriyeti, Hong Kong, Hindistan, Japonya, Kore, Moğolistan, Pakistan, Rusya, Singapur, Sri Lanka, Tayvan, Birleşik Arap Emirlikleri, Vietnam, Suudi Arabistan.
Afrika	Gana, Moritus, Nijerya, Güney Afrika

Sosyal hizmet uzmanları okullarda, ailelerde ve yerel toplumda öğrencinin gelişimi açısından riskli ve zarar verici olan koşulların ortadan kaldırılması için çalışır. Çünkü bilinmektedir ki pek çok sorunun çözümü için bireyi değiştirmenin yanı sıra bireyi (çocukları, gençleri vb.) çevreleyen sistemlerde de değişim sağlamak gereklidir (Meares Paula - Allen, 2004, s. 75-76). Okul sosyal hizmeti, yaşanan sorunların çözümü için salt öğrenci üzerinde durmak yerine bu sorunun / durumun ortaya çıkmasında etkili alan bütün etmenleri dikkate alan bir yaklaşımı benimsemektedir. Öğrencinin eğitim sürecinde karşılaştığı olumsuzlukların çoğu, kendisini çevreleyen sistemlerle yakında ilişkilidir. Yoksulluk, yetersiz beslenme, akran zorbalığı, çeteler, alkol ve madde kullanımı gibi pek çok sorun, sistemsel yaklaşımı zorunlu kılan

özellikler taşımaktadır. Dolayısı ile okul sosyal hizmeti sorunların çözümüne bütün paydaşları dahil etme eğilimindedir (Karataş ve diğer., 2016:79)

Okul sosyal hizmeti, bu noktada, kendine has müdahale ve yaklaşımları ile okullardaki öğrenci sorunlarının azaltılmasına ve eğitim-öğretim süreçlerinin niteliğinin artırılmasına katkı sunabilecek önemli bir disiplin ve meslek olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal hizmet lisans ve lisansüstü programları (Tablo 4) incelendiğinde, spesifik öğrenci sorunlarının çözümüne yönelik bilgi, beceri ve değerlerin zengin ders içeriğiyle, zaten öğrencilik yıllarında kazandırıldığı görülmektedir. Bu durum kuşkusuz, çocukluk döneminin gereksinimleri yanında göç ve savaşın kaynaklı peç çok ihtiyacı ve eğitim gereksinimi bulunan Suriyeli çocuklar açısından da son derece önemlidir. Bu gereksinimi, Tablo 4' ten hareketle, somutlaştırmak mümkündür.

Tablo 4: Sosyal Hizmet Lisans Programında Göç, Çocuk ve Okul Sosyal Hizmeti İle İlgili Öne Çıkan Derslerin Listesi³

	Göçmen ve Sığınmacılarla Sosyal Hizmet	Çocuk Suçluluğu ve Sosyal Hizmet	Sos. Hizmette Etik İlke Değer ve Sorumluluklar
Lisans Düzeyinde Öne Çıkan Dersler	Okul Sosyal Hizmeti	Engellilerle Sosyal Hizmet	Sosyal Hizmet Ortamlarında İnceleme
	Çocuk Koruma ve Bakım Sistemleri	Feminist Sosyal Hizmet	Uygulamalı Araştırma I-II
	Çocuklarla Sosyal Hizmet	Kentleşme, Kentsel Sorunlar Ve Sosyal Hizmet	Sosyal Hizmet Uygulamaları I-II
	Ailelerle Sosyal Hizmet	Karşılaştırmalı Sosyal Refah Sistemleri	İnsan Davranışı ve Sosyal Çevre I-II
	Sosyal Sorunlar	Türkiye'nin Toplumsal Yapısı	Psikolojiye Giriş
	Afetlerde Sosyal Hizmet	Toplumsal Kalkınma Ve Sosyal Hizmet	Sosyolojiye Giriş
	İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet	Sosyal Politika ve Planlama	Sosyal/Kültürel Antropoloji
	Baskı Karşıtı Uygulama	Sivil Toplum Örgütleri Ve S.H.	Adli Sosyal Hizmet
	Yoksulluk ve Sosyal Hizmet	Sosyal Hizmette. Görüşme İlke ve Teknikleri	Sosyal Hizmet İçin Mevzuat I-II
	Madde Bağımlılığı ve Sosyal Hizmet	Oyunla İletişim	Hukuka Giriş I-II
	Sokak Sosyal Hizmeti	İletişim Becerileri	Kamu Yönetimi

Bahsi geçen "Suriyeli çocukların eğitim süreçlerindeki ihtiyaçları ve karşılaştıkları engeller" başlıklı konunun, temelde, "göç, yoksulluk, çocuk ve eğitim" gibi kavramların iç içe geçmesi ile ortaya çıktığı görülmektedir. Tablo 4' ü bu bakış açısıyla incelemek işimizi kolaylaştıracaktır. Okul sosyal hizmeti, çalışma alanı itibarı ile bu biçimlerde iç içe geçmiş spesifik sorunlarla çalışabilecek profesyonel bir meslektir. Bu durumu daha da somutlaştırabilmek adına, sosyal hizmetin Türkiye'deki akademik yapılanmasının ev sahibi niteliğinde olan köklü bir üniversitenin sosyal hizmet bölümü lisans programını (Tablo 4'ü) incelemek faydalı olacaktır. Bu bakış açısı, bu çalışmanın sorunsalının çözümüne, önemli ölçülerde destek verebilecek, okul sosyal hizmeti gereksinimini anlamayı kolaylaştıracaktır.

Şekil 4: Okul Sosyal Hizmetinin Eğitim Sisteminde Yer Almadığı Ülkelerde Eğitim Süreçlerine Dahil Olamayan (Suriyeli) Çocukların Kayıp Nesil Olma Riski (Yazar Tarafından Oluşturulmuştur)

³ Yazar tarafından oluşturulmuş Tablo 4' deki derslere ve ders ana hatlarına dair detaylı bilgi için:

http://www.shy.hacettepe.edu.tr/tr/menu/lisans_ogretim_programlari-18

http://akts.hacettepe.edu.tr/ders_listesi.php?prg_ref=PRGRAM_000000000000000000102&birim_kod=395&submenuheader=2&prg_kod=395

5. Sonuç ve Öneriler

Mekânsal yarılmamanın bir bağlamı olan savaş, göç ve yerinden edilme ile oluşan yeni yaşam alanlarındaki kentsel gerilim, çocukların iç dünyasında biyo-psiko-sosyal ve kültürel açılardan ciddi sorunlara sebep olabilmektedir. Çocukların aidiyet duygularının oluştuğu yurtlarına duydukları özlem, eski ve yeni yaşam arasındaki farklılıklar, barındıkları ve etkileşime girdikleri yeni mekânların fiziksel ve sosyal yoksunlukları, kültürel uyumsuzluk sebebiyle oluşabilen gerginlik ve düşmanlık ortamı sonucunda maruz kalınan ayrımcılık, dışlanma, ötekileştirme gibi toplumsal baskılar, çocuklar açısından ağır ve travmatik sonuçlara yol açmaktadır. İhtiyaçları ve gelişim dönemleri açısından kritik bir öneme sahip olunan çocukluk evresi, göç süreçlerinde yaşanan problemlerin bireye aktif biçimlerde sirayet ettiği kritik bir dönemdir. Çocuklar, bu dönemlerde yaşadıkları travmatik süreçler karşısında adeta savunmasız özne durumundadırlar. Çok boyutlu ve çok bileşenli düşünülmesi gereken göç süreçlerinde, göçe maruz kalan bireylerin özellikle de çocukların, insan hakları ihlali noktalarında birçok ihmale ve istismara açık olduğu bilinmektedir. Gelişim dönemlerinde, korunmaya, psiko-sosyal desteğe, gelişimsel ihtiyaçlara ve sağlıklı yaşam şartlarına ihtiyaç duyan Suriyeli çocukların bu süreçlerde maruz kaldıkları ihlaller ve yoksunluklar dikkat çekici boyutlardadır (Gencer & Karagöz, 2016:45-46).

Sen (2004), yapabilirlik yaklaşımında, kişisel ve toplumsal faktörlerin, kişilerin yapabilirlikleri üzerindeki belirleyici etkisinden bahseder. Bu noktada, göç ve savaş mağduru Suriyeli çocukların ihtiyaçları, mevcut buldukları nokta⁴ ve kaynaklara erişim süreçlerindeki engeller ve hizmet mekanizmalarını, yapabilirlik kapasiteleri (imkânlar ve imkânsızlıklar) ile değerlendirmek gerekmektedir. Bu durum, Suriyeli çocukların eğitim süreçlerine erişimini ve ihtiyaçlarının karşılanması noktalarındaki sosyal adaletsizlik ve eğitimde fırsat eşitsizliği kavramları ile yakından ilişkidir. Bourdieu (1990), bu kavramların hayattaki izdüşümlerini şu şekilde özetlemektedir; alt sınıfa mensup olanlar, eğitim süreçlerinde doğrudan bir engelleme aracı ile karşılaşmasa da, eğitim, modern toplumda bütün eşitlikçilik iddialarına rağmen aslında bir eleme ve ayrıştırma işlevi taşımaktadır. Toplumun tüm gruplarına aynı eğitim olanakları sunulsa bile, alt sınıfların içinde buldukları yetersiz sosyo-ekonomik koşullar ve karşılaştıkları alt kültür baskısı yüksek bir eğitim seviyesine ulaşmalarını engellemektedir. Bu durum aynı zamanda, eğitim kurumlarına atfedilmiş eşitsizlikleri bir kuşaktan diğerine yeniden üreterek nasıl aktardığını ve Suriyeli çocukları bekleyen riskleri de özetler niteliktedir.

Farklı nedenlerle eğitim sisteminin dışında kalan Suriyeli çocuklar, savaş ve göç mağduru olmanın yanında pek çok noktada çocuk yoksulluğuna maruz kaldıkları için çocuk işçiliği, suça sürüklenme, çocuk istismarı, şiddet, dilencilik ve erken evlilik gibi çok sayıda hak ihlaline ve riske maruz kalabilmektedirler. Hayatın bazı noktalarında ihtiyaçları karşılanmayan, zorlanan ve sorun yaşayan Suriyeli çocukların, hayatlarının diğer alanlarında da, yaşamlarını ve öğrenmelerini karmaşıklaştıran, engelleyen ve sıklıkla gelişimsel sorunlara neden olan belirgin risk faktörleri bulunmaktadır. Ayrıca ilgili noktalarda yaşanabilecek sosyal ve duygusal zorlukların, hayatın tüm işlevsel alanlarına yayılabilme potansiyeli de bulunmaktadır (Openshaw, 2008:284). Bu durum, eğitim süreçlerine dâhil olamayan yani hayata hazırlanamayan veya

⁴ Sosyal hizmette müracaatçının bulunduğu yerden başlama ilkesi.

eğitim süreçlerinde ihtiyaçları yeterince karşılanamayan Suriyeli çocuklar ve ülkemiz açısından oluşacak riskin ciddiyetini de ortaya koyar niteliktedir.

Suriyeli çocukların okullaşabilmesi için yapılan pek çok çalışmaya rağmen, Türkiye’de halen (yaklaşık 1 milyon) okul çağındaki Suriyeli çocukların yüzde 41’inin eğitim süreçlerine dahil edilemediği görülmektedir. Bu durum, okul dışında kalan yaklaşık 450 bin Suriyeli okul çağı çocuğunun pek çok açıdan risk altında olduğu anlamına da gelmektedir. Bu riskli sayı, aynı zamanda, acil bir şekilde, tüm Suriyeli çocukların korunmasını ve eğitim süreçlerine dâhil olmasının işareti niteliğindedir.

Sığındıkları ülkelerde, sosyal adaletsizlik, aidiyet duygusu yoksunluğu, yabancılaşma, dışlanma, eski ve yeni yaşam koşulları arasındaki farklılıklar Suriyeli çocukların iç dünyalarında birçok açıdan gelişim bozukluklarına ve hasara neden olabilmektedir. Yeni bir ülkeye dâhil olma, pek çok zorluk yanında, aynı zamanda dil, din, ırk, etnisite, kültür farklılığını da beraberinde getirmektedir. Topluma yabancı olmalarından ve sosyo-ekonomik imkânsızlıklardan kaynaklı mekânsal, psiko-sosyal, kültürel ve ekonomik temelli pek çok riske maruz kalabilmektedirler. Pek çok açıdan dezavantajlı bir tablo içerisinde bulunan Suriyeli çocukları kuşatan risk faktörlerinin, kayıp nesillere neden olmaması ve BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’ nin ihlale uğramaması için bir takım önceliklere ihtiyaç vardır. Bu kapsamda, Suriyeli çocukların gereksinimlerinin karşılanması, (yoksulluk, çocuk işçiliği, dışlanma, dil ve uyum sorunları gibi) yapısal sorunların çözülmesi, Suriyeli çocukların aileleriyle birlikte topluma kazandırılması, desteklenmesi ve yaşadıkları toplumla barışık ve de uyumlu olmaları gerekmektedir. Yeni topluma uyum sağlama süreçleri ile ilgili en önemli basamak ise kuşkusuz, Suriyeli çocukların eğitim süreçlerine dâhil olması ve okullaşmanın önündeki engellerin ortadan kaldırılması ile doğrudan ilişkilidir.

Yaklaşık 6 yıldır pek çok noktada çocuk yoksulluğuna maruz kalan Suriyeli çocukların kayıp nesiller olarak yetişmemesi için öncelikle ilgili kamu kurumlarının koordineli ve bütüncül bir bakış açısı benimsemesi gerekmektedir. Ayrıca, bu süreçlerde, sunulacak hizmet ve politikaların koruyucu, önleyici, sorun çözücü, kültürel özelliklere duyarlı ve kapsayıcı perspektif ile çocuk hakları temelinde ele alınmasına ihtiyaç vardır.

Çocukların eğitim süreçlerine dâhil olabilmesi, aynı zamanda eğitime erişimin önündeki engellerin ortadan kalkması ile mümkündür. Bu noktada çözülmeyi bekleyen pek çok sorun bulunmaktadır. Fakat ilgilenilmesi gereken en temel sorunlardan biri yoksullukla mücadele sorunudur. Yoksulluğun öncelikle çocukları etkilediği bilinmektedir (Butler ve Weatherley 1992). Yoksulluğun neden olduğu açlık, dengesiz ve yetersiz beslenme koşulları ve hastalıklar, çocukları daha da savunmasız hale getirmektedir. Yoksulluk bir aileye ulaştığında bundan en çok zarar gören kişi yaşam, büyüme ve gelişme hakları riske atılan o ailenin en küçük bireyleridir (UNICEF 2001, s. 32). Yoksulluktan kaynaklı bu olumsuz durumlar, çocuğun eğitim ortamından uzaklaşmasına, devamsızlık yapmasına, okul terkine, çocuk yoksulluğuna ve çocuk işçiliği gibi pek çok soruna neden olabilmektedir. Yoksullukla etkin mücadele edildiği takdirde ona bağlı ortaya çıkan (çocuk işçiliği, dilencilik, okul terki vb.) pek çok sorun da beraberinde çözülecektir.

Ayrıca kamplarda sistematik olarak verilen hizmetlerden az bir kesimin yararlanabildiği, asıl (% 92’ lik) nüfusun kamp dışında yaşadığı belirtilmektedir. Planlama ve kaynak yönetimi noktasında bu bilgiye dikkat edilmelidir. Bununla birlikte, Suriyeli nüfusun yoğun yaşadığı illerde mevcut eğitim ihtiyaçlarının ve kaynaklarının yeniden değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Dolayısıyla dağıtım ve hizmet sunumu süreçlerinde, nüfusun bölgelere ve şehirlere göre dağılımı gerekmektedir. Bu nedenle, özellikle nüfusun yoğun olduğu illerdeki derslik ihtiyaçları, sınıf kapasiteleri, eğitim öğretim materyalleri ve teknolojik malzemeler, öğrencilerin kırtasiye ve kitap gereksinimleri nüfus yoğunluğu dikkate alınarak planlanmalıdır. Milli Eğitim müfredatının yeniden gözden geçirilerek akademisyenler ve uzmanlar tarafından çok kültürlü ve çoğulcu bir eğitim sistem ve müfredatı oluşturulması; ders kitaplarının yeniden revize edilmesi ve kamp dışı çocukların eğitime ulaşması için ulusal ve uluslararası örgütlerin yardımlarının sağlanması da dikkat çeken gereksinimler arasında yer almaktadır.

Akran ilişkilerindeki önyargı, dışlanma, ayrımcılık, şiddet gibi olumsuz durumlar Suriyeli çocukları eğitim ortamlarından uzaklaştırabilmektedir. Çocukların geleceğe hazırlanabilmesi ve toplumsal uyum-kabul noktalarında dışlanmamaları için fırsat eşitliği yaratılmalı ve sosyal adalet yaklaşımı çerçevesinde planlamalar yapılmalıdır. Bu noktada Türkçeyi öğretebilecek programlar ve dil kursları yoğunlaştırılmalı, Arapça ile Türkçe bilen kültüre duyarlı öğretmenlerin ve hizmet personellerinin istihdamı sağlanmalı, kız öğrencilerinin okullaşmasını engelleyen (erken yaşta evlendirilme, kızları okula göndermeme gibi) toplumsal cinsiyet rollerine karşı etkin politikalar geliştirilmelidir. Bununla birlikte sosyal yardımların kısır döngüsünü ortadan kaldırabilmek ve sunulan hizmetlerin maliyetini azaltmak adına, Suriyeli vatandaşları istihdam edebilecek iş kolları ve istihdam programları geliştirilmelidir. Bu noktada, hem Türk vatandaşı ile Suriyeli vatandaşın karşı karşıya gelmeyeceği hem de ucuz iş gücüne ve emek sömürüsüne karşı mücadele

verilebilmesi için istihdam piyasasının denetimi de yapılmalıdır. Bir diğer önemli nokta ise Suriyeliler ile ilgili yapılacak çalışmalarda, merkezi ve yerel yönetimler arasında, hizmet sunum biçimleri ve koordinasyon açısından uyumsuzlukların ve eksikliklerin giderilme gerekliliğidir.

Ayrıca, uyum ve kabul süreçlerindeki etkileşimin iki taraflı bir değişime neden olduğunu unutmamak gerekmektedir. Bu nedenle, iki toplumun benzerlikleri ve farklılıkları arasındaki sınırlar, kritik ve hassas bir öneme sahiptir. Bu noktada, Suriyeli çocuklar, gerek okul ortamlarında gerek okul dışında, sosyal hizmet kapsamında birtakım profesyonel müdahale ve uygulamalara ihtiyaç duymaktadır. Bunlardan bazıları

- Sosyal hizmetin kolaylaştırıcı, savunucu, harekete geçirici rolleri kapsamında, çocukların eğitim haklarına ve çocuk haklarına erişimini sağlayıcı mekanizmalar geliştirilmeli ve desteklenmeli,
- Ev ziyaretleri ve aile toplantıları yapılmalı,
- Yeni topluma, yeni hayata, yeni okul ortamlarına ve yeni duruma adaptasyonun sağlanmasına (değişim ajanı rolü kapsamında) destek olunmalı,
- Uyum ve kabul süreçlerini kolaylaştırmak için (bağlantı kurucu rolü kapsamında) ilgili birimlerle koordinasyon sağlanmalı,
- Çocukların savaşın ve göçün travmatik süreçlerine maruz kalma ihtimalleri düşünülerek Suriyeli çocuklara ve ailelerine psikososyal açıdan destek hizmetleri sunulmalı,
- Psikolojik ve sosyal destek programları yanında rehabilite edici ve koruyucu programlar geliştirilmeli,
- Bütüncül sağlık hizmetlerine erişim noktalarında etkin hizmetler verilmeli,
- Aile üyelerinin yeniden bir araya gelmeleri desteklenmeli ve gönüllülere, Türkçe öğrenme konusunda imkanlar yaratılmalı,
- Entegrasyon (uyum) ile asimilasyon arasındaki çizgiye dikkat edilmeli ve (savunucu rolü kapsamında) Suriyeli çocukları asimile edebilecek risklere karşı önlemler alınmalı,
- Suriyeli vatandaşların kültürlerine, ritüellerine ve yaşam biçimlerine duyarlı eğitim programlarının oluşturulmasına katkı sunulmalı,
- Suriyeli çocukları toplumla bütünleştirici, akran gruplarıyla kaynaştırıcı etkinlikler düzenlenmeli,
- Akran gruplarıyla kaynaşmayı sağlayan (akran arabulucuğu kapsamında) ve ayrımcılık-dışlanma durumlarına karşı (Etniğe, kültüre duyarlı; ayrımcılık ve baskı karşıtı uygulamalar çerçevesinde) koruyucu-önleyici programları temel alan çocuk odaklı programlar geliştirilmeli,
- Çocuğun Eğitim Hakkı ve okullaşması kapsamında, ilgili kurumlarla koordineli biçimlerde çalışmalar yürütülmeli,
- Suriyeli çocuklara ve ailelerine, öncelikle acil gereksinimlerine yönelik, sonrasında ise çocuğun tüm gereksinimleri doğrultusunda destek olunmalı, bu noktalarda gerekli kurumlar ile iletişim ve koordinasyon sağlanmalı,
- Erken yaşta evlilik, çocukların okullaşamama, okula devamsızlık, yoksulluk, çocuk işçiliği, dil sorunu, adaptasyon gibi temel konularda okul, aile, toplum ve ilgili kurumlarla birlikte hareket edilmeli ve bu konularda kapsayıcı-aktif hizmetler üretilmeli,
- Müdahale, uygulama ve hizmet sunumları sonrasında izleme çalışmaları yapılmalıdır.

Gereksinimlerden anlaşılacağı üzere, Suriyeli çocukların toplumsal uyum ve kabul noktalarında karşılaşılabilecekleri sorunları, aile-okul-toplum işbirliği ve bütüncül bir okul sosyal hizmeti bakış açısıyla ele alarak mevcut ve olası riskleri (çocuğu biyo-psiko-sosyal açılardan bütüncül olarak koruyucu, önleyici, rehabilite edici ve sorun çözücü yönleri ile) minimize edecek hizmet ve politikalar geliştirmek gerekmektedir. Gerek eğitim sürecine dâhil olamayan (yaklaşık) Suriyeli çocukların, gerekse de eğitim sistemine dâhil olup da sorun yaşayan Suriyeli çocukların, karşılaştıkları güçlülere çözüm üretilmemesinin, çocuk refahı açısından yaratacağı riskler daha büyük risklerin habercisi niteliğindedir. Bu noktada, bir taraftan Suriyeli çocukların kültürlerine ve ihtiyaçlarına duyarlı etkin bir toplumsal kabul-uyum ve eğitim politikasının olmayışı bir diğer taraftan ise ilgili çalışmaların profesyonel biçimde yürütülmesini destekleyecek ekibin üyesi olan sosyal hizmet uzmanlarının okul ortamlarında halen istihdam edilmemesinin eksikliği dikkat çekici boyuttadır.

Eğitim alanında yaşanan fırsat eşitsizliklerinin, birçok zincirleme sorunun hem sonucu hem de sebebi olduğu görülmektedir. Kuşkusuz, sosyal adaletin ve fırsat eşitliğinin sağlanamadığı hiçbir toplumda eğitim eşitliğinden söz edilemez. Bu noktada, eğitim, satılık bir metadan farklı olarak, her çocuğa ulaştırılması gereken zorunlu bir sosyal hak ve hizmettir. Ülkemizde bulunan her çocuk gibi Suriyeli

çocuklarda, gerek çocuk olmalarından gerekse de BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeden kaynaklı yaşama, gelişim, katılım, korunma gibi pek çok temel hakka sahiptirler. Eğitim hakkı da, çocuğun en temel ve en önemli hakları arasında yer almaktadır. Bu nokta da, Suriyeli çocukların okullaştırılması ve eğitim süreçlerine dahil edilmesi, aynı zamanda, bir sorumluluk, görev ve ödev niteliği taşımaktadır. Bu durum Anayasamızda da belirtildiği üzere “sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler” içerisinde “eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi” başlığı altında 42. maddede yer alan “kimse, eğitim ve öğretim haklarından yoksun bırakılamaz” durumuyla net bir şekilde belirtilmektedir. Unutulmaması gereken bir diğer önemli nokta ise çocukların yani gelecek nesillerin mimarlarının, eğitimin nesnelere değil, bizzat öznelere olduğu gerçeğidir.

KAYNAKÇA

- BUTLER, S., & WEATHERLEY, R. A. (1992). “Poor Women at Midlife and Categories of Neglect”, *Social Work*, S. 37(6), ss. 510-514.
- COŞKUN, İ. ve EMİN, M. (2016). *Suriyelerin Eğitiminde Yol Haritası: Fırsatlar ve Zorluklar*, Ankara: SETA Yayınları.
- DUMAN, N. (2016). “Okul Sosyal Hizmetinin Tanımı, Kapsamı Ve Çocuk Koruma Sistemi İçindeki Yeri”, *Okul Sosyal Hizmeti Özel Sayısı, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını*, ss. 1-7.
- DUPPER, D.R. (2013). *Okul Sosyal Hizmeti: Etkin Uygulamalar İçin Beceri ve Müdahaleler*, Çeviren ve Yayına Hazırlayan: Yasemin Özkan ve Elif Gökçe Arslan Çiftçi, İstanbul: Kapital Yayıncılık.
- GENCER, T. E. ve KARAGÖZ, D. (2016). “Mülteci Çocukların Mekansal Ve Psiko-Sosyal Yoksunlukları: Kentsel Alanlarda Mülteci Çocuk Olmak”, (Ed. A. Çolpan Kavuncu), *Kentsel Güvenlik ve Çocuk Suçluluğu*, Ankara: Polis Akademisi Yayınları, ss. 37-46.
- GENCER, T. E. (2017). “Sosyal Çalışma-Eğitim Bilimi İlişkisi ve Okul Sosyal Hizmeti Üzerine Bir Değerlendirme”, (Ed. T. E. Gencer & İ. Cıgla), *Sosyal Hizmeti Yeniden Düşünmek*. Ankara: NİKA Yayınevi.
- GENCER, T. E. ve ÖZKAN, Y. (2017). “Göç Eden Çocukların Kayıp Nesil Olmalarını Engellemek: Suriyeli Çocukların Eğitim Sistemi Üzerinden Entegrasyonu ve Okul Sosyal Hizmeti Uygulamaları”, *Sosyal Sorunlar ve Sosyal Hizmetin Geleceği, Uluslararası Sosyal Hizmet Kongresi (USHK17)*, 29-31 Mayıs 2017, Ankara, Türkiye.
- HUMAN RIGHTS WATCH, 2015, “Geleceğimi Hayal Etmeye Çalıştığımında Hiçbir Şey Göremiyorum”, *Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitime Erişiminin Önündeki Engeller - Kayıp Nesil Olmalarını Önlemek: Türkiye*, ss. 16-35.
- KARATAŞ, K., GENCER, T. E., ÇALIŞ, N. ve EGE, A. (2016). “Öğrenci Sorunlarının Okul Sosyal Hizmeti Bağlamında Değerlendirilmesi”, *Okul Sosyal Hizmeti Özel Sayısı, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını*, ss. 70-80. <http://www.shudernegi.org/?pnun=18&pt=Sosyal+Hizmet+Dergisi>
- MAX-NEEF, M. A. (1991). *Human scale development: conception, application and further reflections*.
- MEARES, P., & MEARES, A. (2004). *Social Work Services in Schools*, Boston: Pearson Education Inc.
- MEB, (2016a). “Göç ve Acil Durum Daire Başkanlığının Kurulmasına İlişkin Yönetmelik”, (http://hbogm.meb.gov.tr/meb_ays_dosyalar/2016_05/18020117_gocveacildurumegitimdb.pdf). Erişim Tarihi: 05. 11.2017).
- MEB, (2016b). “Suriyeli çocukların eğitimi için yol haritası belirlendi”, (<http://www.meb.gov.tr/suriyeli-cocuklarin-egitimi-icin-yol-haritasi-belirlendi/haber/11750/tr>) Erişim Tarihi: 22. 11.2017).
- OPENSHAW, L. (2008). *Social Work Practice with Children and Families Principles and Practice*, , New York: The Guilford PressA Division of Guilford Publications.
- ÖZBESLER, C. ve DUYAN, V. (2009). “Okul Ortamlarında Sosyal Hizmet”, *Eğitim ve Bilim*, S. 34(154), ss. 17-25.
- ÖZKAN, Y. ve KILIÇ, E. (2014). “Çocuk ve Aile Odaklı Sorunların Çözümünde Okul Sosyal Hizmet Uzmanlarının Önemi: Uzmanların Çocuk ve Ailelerle Çalışmada Sahip Oldukları Beceriler”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 18 (3), ss. 397-412.
- SEN, A. (2004). *Özgürlükle Kalkınma*, çev. Y. Alogan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- SETA, (2015). *Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu Arada Kalanların Hakları Ve Yükümlülükleri*, Ankara: SETA Yayınları.
- SETA, (2016). “Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi”, (<https://www.setav.org/etkinlikler/turkiyedeki-suriyeli-cocuklarin-egitimi/>) Erişim Tarihi: 25. 11.2017).
- SETA ve THEIRWORLD (2017). *Engelleri Aşmak: Türkiye'de Suriyeli Çocukları Okullandırmak*. (<https://setav.org/assets/uploads/2017/11/Engelleri-A%C5%9Fmak-T%C3%BCrkiye%E2%80%99de-Suriyeli-%C3%87ocuklar%C4%B1-Okulla%C5%9Fmak-C4%B1rmak.pdf>) Erişim Tarihi: 25. 11.2017).
- UNCHR, (2017). “Syria Regional Refugee Response”, (<http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php>) Erişim Tarihi: 15. 11.2017).
- UNICEF-Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu. (2001). *Dünya Çocuklarının Durumu Raporu*, UNICEF.